

1553

ACC. N.R.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVLandskap: *Ostergötland* Upptecknat av *Sven Niljeblad.*Härad: *Tjällmo* Adress: _____Socken: *Nouelösa* Berättat av: _____

Uppteckningsår: _____ Född år _____ i _____

Uppteckningen rör _____

<i>Lagesmannen. Karl Gust. Karlsson.</i>	<i>1.</i>
<i>Påsk fattiga bara gick o' tiggde</i>	<i>1.</i>
<i>Tringstörred.</i>	<i>2.</i>
<i>Midsommarstång</i>	<i>2.</i>
<i>Pigan som trampade på brödet.</i>	<i>4-5</i>
<i>Midsommarvardagen</i>	<i>5.</i>
<i>Maj i mejeld. (äro kräftor?)</i>	<i>6.</i>
<i>Stå älgarna (ta haren).</i>	<i>7-8.</i>
<i>Jullak (gämma kaka till värbuket)</i>	<i>8.</i>
<i>Jullins brinna hela natten.</i>	<i>9.</i>
<i>Pigan som kom på de döda julotta.</i>	<i>9.</i>

Tomtegubbar	9.
Omns jakt gick i Sjaskogen	10.
Mors, trevare förde ljus i säng	11.
Musia	11.
Julew. (buck i selen)	12-15
Klokan 12. julewatten de vördes julotta	15.
Revgöringen i stället julewegen	15-16
Trettondagen	16
Tjugo dagar	16
Wäpudagen	16
Pisk	17.
Tjuga påskägge	17.
Se polew dacesar.	18.
Käufredagen	18.
Kläda frigtobred	18.
Midson markällen	19.
Midsummarjäst	20.

Källorickning

Sitta på jordfester stes, se p. 111 i *teckningsb.*
 Bröllop (peder o bruk) 21. 20.
 Nya. 22. - 28

1553.

Obs. Sid 1-28 återfinnas und. acc.-nr 1946 sid 6-31.

Normlösa sin Östergötland.

Väppla lid

Är. av Sven Liljeblad?

Östergötland

Väppla lid

Normlösa sin

med Sven Liljeblad

Sid 2 och 18

(25.5)

Karl Gustaf Karlsson, född i
Normlåsa 1840, berättar:

Jag är uppfödd här i socknen (Normlåsa) och har bott här mest hela tiden. Jag flyttade, tills jag var 22 år, i Nederlåsa och sedan i Gårslåsa, tills jag var 37 år.

På den tiden var det mycket barn, som gick och tiggde. De kom året om. Sannolika gick ändå till två gånger i veckan. Barnen hos Agnes i Åsen gick varje vecka.

En del kom ändå bort ifrån Högby och gick i de här socknen. — Men vid påskan, då de gick och tiggde ägg, var det något helt annat. Då skulle alla barn gå, som var fattiga och inte hade några ägg. På somliga ställen

2²

fick de en och en² andra två. De yngre
nog en viss, men jag kommer inte ihåg
den. - Och det behöves en inte så till
gamla tiden för. Ägg vid nästa sida de
och tillgode vara för pennti år sedan.

Vid yngsten klädde de yngstbrud.
Det var när jag var tjugo år omkring.
De klädde ut henne i en lys klän-
ning. Det var jättiga barn, som
klädde varandra, för att de skulle få
en lite slant på vårt ställe. Men
det följde alltid med någon och äldre.

I Gävle är i Karlsbo i Elvestad
hade de middamarstång. Gubben i Karls-
bo var mycket rolig med det. Han
trädde att man fick stus med kretterna,
om man inte hade stång. Jag tjänste där,
när jag var tjugotvå år. Han hade varit
kapten, gubben. Han var här till gre.

var på La Wokan. Det var bara på hängårdarna,
 som de reste stänger. Midsommaraftonen på Karlshov
 var lång, lång, lång. Hon var
 längre än den längsta flaggstäng som
 för tiden. Det var fult med kron-
 or på den, som hängde i snören
 runt stängerna. Det var många så-
 dansa kronor, inget bestämt an-
 tal. De var små, synliga och stora
 och rida mestis. Det såg ut
 ungefär som krinolinerne från
 tjuvra hade fått. Och i toppen
 var en liten flagga av trä eller
 plåt. De visade vad väderet
 blåste. Stängerna var utsmyckad
 och visad med grönt och blom-
 mor. Kransar eller kronor-
 ne var också av grönt och
 blommor. Några äggskal hade
 man inte i. Hon stod uppe

4

en fjorton dar, och under de tida dansade
ungdomen på logarna. De hade lite mer
firhet de dagarna. — På middagsaftan
på kvällen skulle stängen resas. Ungdomen
kom från hela trakten och tjalpte till ut
köt den på eftermiddagen. Så fick de nå-
got till traktering. När stängen restes, sköt
de. Sedan dansade de omkring stängen.
De trängde ihop i en ring. Slöt i hävarna
på varandra. Sedan gick de till logen, där
de hade spelman. Där dansade de hela
natten. De sjöng nog lite visor vid danser-
na. Men dem minns jag inte. Men det var
en lång vis, som de brukade sjunga. Den
var så väldigt vacker. De hade gjort vi-
san om en pige, som var så fatal höj-
färdig. Det var en lång vis. Pigan
hade varit och hämtat bröd. Så kom
hon till ett ställe, där
det fanns en sten, det fanns en gräng,
på det hon kunde kliva.

Då lade hon ut brödkakor i en rad och skulle kliva över på dem. Se, hon hade så fina skor på sig, och dem ville hon inte smutas ner. Men som hon klev på brödet, så sjönte hon. Hon skrek på hjälpen, men det fanns ingen hjälp att få, utan hon sjönte, till jorden täckte henne. — Jy minns, när min bror stod och sjönte den visan på gården så att för stad ett stycke ifrån och grät; — men det var ju på sätt och vis rätt åt henne, ty hon var kaffad. Dj, och det var en fastig synd att trampa på brödet.

De tog sig också anmandag med middagsmar på den tiden. De gjorde inget arbete dage efter middagsdage. Halva dagen, vill säga. Halva dage före och halva dage efter middagsdagen. skulle man nå till på Karlshov. Men så var det inte hos bönderna. åtminstone inte hos de flesta.

6

p. a.
(N. L.)

Första maj hade de majeld. Det var första
 maj på kvällen. Men kan de göra det när som
 helst en vacker kväll vid första maj. Om
 första maj är på en söndag, kan de göra det
 på tisdagskvällen. eller 2° måste de göra
 det på första majkvällen, annars var det
 ingen majeld. Det var tjärtunnor de
 använde. De hade sedan trimbestumpar
 och annan bräde på. De eldade på en
 skotten kulle, och sitta på kullen
 mellan tjärtunnorna och brädet reste de
 en lång stång, innan de turtade på.
 Den kunde vara rätt hög stång, men
 det var inget märkvärdigt med den, om
 de inte på skog hade satt en bult på
 i toppen eller så. - Jag minns en för-
 sta maj, som bonderna, som var med
 om det hade slagit sig ihop och kala-
 serade. De är krafter. - Ungdomen
 skulle dricka mörk i bena, så de kom.

de stå sig sen. De gick ihop på ett särskilt
ställe i byn. De tog en gammal stuga, som
stod ledig. Varje tjänare skulle få ett halv-
tyg ägg till första målt. Och ett halvt styck bränn-
vin och en kaka bröd och smör, skulle de
också ha. Men det var bara drängarna, som
fick, inte jingarna. Det var husbondfallet,
som gav dem det. Men jingarna skulle ock-
så komma med på kalaset. Gamle
gubben Pelle Präst, som spelade fiol, kom
också dit. Han gick jämt och drev med sin
fiol.

Man skulle slå graset, när
det var dags på. Då gick det mycket lättare.
— Det var som jingens på: "När får
dog, på dog dagga". Nu är det ingen dags
svar. Men det var väl för att de låg för
länge. För dagen fanns nog, bara de
arkade om.

8
Nån de slag de stora ångarna, var det
många, som slag, kanske en tio stycken.
Nån de kan till slutet av ånga, sade de, att
de tog haren. De skogade de sig allihop
det mesta de kunde. De kappades att ta det
sista taget. De hade de tagit haren. Och de
hunnade de allihop.

(Min gamla matmor i Garvåsa
bakade en kaka av vortbröd till jul.
Den skulle stå på bordet hela julen, och
sedan satte de ned den i sådeslåren.
Det brukade de göra med annat bröd också.
De gjorde det, för att inte brödet skulle
värdna så mycket. De tog fram kakan
i april eller så, då ~~de~~ tjälen gick ur
jorden. De skulle öken ha av den, för
att de skulle bli starka. Jy, som kände,
skulle också ha en kaka jordbrö. Det
var hårt, men gott och inte möjligt.

Somme valde den kakan som ett kors,
 men somme som en trind lev, en sirapslev.
 En del kallade den för julkors.)

På somliga ställen ställde de på
 julnatten ett ljus, så tjockt som en arm,
 i en ljusstake, som ställdes i ett koppars-
 fat med vatten. Det fide brinnir hela
 natten. Om ljuset slökade på natten,
 så skulle man dö i huset.

Det var en jula, som trodde, att hon
 försökt sig på julnatten. Hon skymdade sig
 till julnatten. Men det var midnatt.
 Det var ljus i kyrkan, och den var full
 med huvudlösa.

De sa, att de hade tontegubbbar. Det
 var en bonde i byn, som var fullt fattig.
 Men en annan var väldigt rik. En man-
 son, som de var oppa och slaktade hos

den rike, kom en liten tomte in på lozen
och hade ett ax i mun. Tomten pyssle.

Han var trött, stackarn. Då sa bonden:

"Det är inte mycket å pyssla för." - "Jag ska
dra ifrån dig lika mycket, som jag har dra-
git till dig, så ska du se vad du har," sa
tomten. Sedan blev de bonden fattigare
och fattigare. Men den andre, som varit
fattig, blev rik, för nu drog tomten till
honon.

På ett ställe tänkte bonden att han
skulle följa med tomten, när han bar till
honon. Bonden tog ett rep med sig och
skulle ta så det förslog, men det gick för-
stås inte.

Hins jaket gick i Lyaskogen förr. Det
var mid tre- eller fyratiden på natten.
Man hörde då ett rypligt skall av hunder.
Det sprang ett frontimmer före och två

mundar efter. Och efter den två kastar med
 korlar på. När mundarna hann fått ut,
 så small det. Och sen kom de tillbaka
 med fruntimeret hängande på kasten.

När en kom i miden av mars, blev
 tranan och förde lys i sängen. Och då skulle
 de inte nytta nå lys, och det fick de inte
 göra te Micksmåse, sa de. Det var de
 portande mars.

Om det var vadet vaden Susanna, så
 skulle det bli vadet kort.

Johann Prassman på älders-
 domstolens i Normlös, född 1832 i
 Normlös, berättar:

Vid Lucia skulle man gå upp

121

Klockan tre. De trask karlarna ju lögen
och skulle ha tre finkostar.

Veckan före julveckan började alla ar-
betena. Ant skulle vara färdigt några dagar
före jul.

Det skulle stopas in det nya två kyrkan.
Det fide kyrkvårdarnas moror göra. Det var
två kyrkvårdar, och därför fide var kyrk-
vårdsmor stoppa vartannat år.

Det största gjuset de hade i stugan
satte de ju julnatten i ett kopparfat med
vatten. Om det släckade ju natten, så
skulle några dö.

De hade varken julgran eller jul-
klappar ju de tiden ju var borta. Satt
hörs en talas om fört renare.

De bakte ett en bråk, som de kallade
julekorset. Det hade fyra grenar, och
de voro vridna åt samma håll, men
i mitten hängde de ihop i ett stycke,

andelen som teckninge utvisar. Det skulle
 vakas en fint nyjät, och
 det skulle vara pirap i.
 Jy har nyjät malcat jist-
 mors. — De hade det
 under draken j^o julbor-
 det. De hade brädet, som
 de skulle äta av och orten

j^o ett hörn av bordet. De tog lilet av det un-
 der måltiderna, och det fide into tagas bort
 under juldagen. Korset lade de j^o ett an-
 nat hörn, och dulca bredde över. Sedan
 gånge de det, tillis kretterna skulle draga.
 Första dagen de började plöja tog de ut
 brädet till dem. De skulle bli starka av
 det, och det skulle bli tresnad.

När de hade skurat till jul, bredde
 de ut länghalm j^o golvet. Men den fide
 endast ligga till julaftens morgon. Sedan
 tog de ut den och klädde golvet med barr.

Barret fick ligga ända till tisdagen. De söpade de. Före tisdagen fick det inte sopas.

På den tiden visste man inte, att det skulle vara skävarn åt fåglarna som nu.

På julafton fick korna en brödbit var och ibland även en pådesnack var. De skulle ha sin brödbit tre gånger under jul. De fick en brödbit på julaftonskvällen och en på juldagen och en på annandagen. — De sade, att djuren kunde tala på julafton. En gammal ko hade sagt till de andra: "J är får ni så gott, får det är så mycket säd kvar i byrket." Det stod husbonde och hörde. Han varnade om i byrket, och så minste han alla kretterna, får de fick får dåligt.

Om de gick ut på kvällen julafton och tittade in genom fönstret, så såg de hundlös vid bordet, som skulle dö

under året, alle skulle de ut på se det,
så fick de lov att skryta sig, för annars fick
de sig en orre.

Klockan tolv på jultidningen var de döda
i kyrkan. — Det var en kvinnan, som kom
för tidigt till julottan. Hela kyrkan var full
med folk, men prästen var så magen och
klen. Då såg hon ihland dem en grann-
mor, som myss var död. Denna sade, att
hon skulle springa ut som slappa kappan
i dörren. Hon var så förskräckt, man
inså, att hon sprang ner till klosteren.
När de redan kommo upp till kyrkan,
låg kappan sönderplödd i vapenhuset.

Efter julottan skulle de skryta sig
hem, ty de som kom först skulle få
först inbärgat.

De fick inte måka i ladugården under
julen förrän annandagen på morgonen. Det
var så mycket söddel på annandagsmorgonen.

De gick till två varandra och syslade. Det var
får att de skulle få fångning. Drängarna fick
komma in i gårdarna och få fångning.

Trettondags gick de med trettondags-
stjärnan. De hade judas med pengar med sig.
I synnerhet kortat skänninge gick de. De kom
få skänninge. De kallade den korpojkar.
De gav dem pengar. Och så gick de.

Tjugoondag komt skulle de leka julen
ut. Då rogade de sig lite på kvällen.

Tjugoende mars skulle det vara på
lämst tidet, att de inte behövde tänka
lyse.

På Karfärdagen, den 25 mars, var det
inget särskilt.

Vid påsken var det gummor, som
skulle resa. Det var påskkäringarna,
de kallte. Det var sådana, som var
lite elaka. De for ut genom skogen.
De sade, att de for till Blåkulla. Och

det var en jule, vad det var för ett ställe,
där hade de så mycket jule för sig. De
träffade själve kungen. - Folk var
tvungna att skjuta spjället, innan solen
gick ner, annars kom påskkoringarna ner
i sluzerna.

I trax före påsk gick fattiga barn
omkring och tiggede påskägg. Det var inte
bara barn utan även äldre, som var
fattiga och som inga häns hade. Alla måste
ha ägg vid påsk. Mellan fick de ett och
ibland två var på varst ställe. Men det
kunde också vara ställen, där de inget
fick. När de kom utanför dörren, gjung
de en viss.

"Säta mar, ge oss ett påskägg!"
gjung de.

Om man tittade i en springa ut
påskedagen morgon, när Jesus steg upp, så

skulle man se solen dansa. Jy och e an-
nan flicken försökte bliga sig på solen. Vi
bligade sig de sena en yringa, men vi
säg den inte anlessere än vanligt.

På långfredagen skulle man inte äta
mjölkmat, för det skulle röta ut, och
dricka skulle smittas ut. Man fick inte
dricka någonting på långfredagen.

Dagarna i påskveckan hetta: Märke-
måndagen, fete tisdagen, dymmelousda, skär-
torsdag, långfreda, stäcke te lördag.

Se, lördagen var kort, eftersom Jesus
var död då.

På långfredagen fick de inte sticka eller
gå på nåt pant, för då skulle de få nåt
out. Bloden skulle inte komma ut,
och de stade sig allri så.

De klädde jingstbrud. Jy har varit
jingstbrud, de på var sex år. Jy hade
vanliga kläder, men de hade varit

blommar omkring en krona av gulbrägger,
 som de hade satt på mig. Och blommor
 hade de satt på klänningen. — Det var
 alltid ett äldre fruntimer, som följde med
 de två yngstbrude och talade för henne.
 Sjätte sa hon aldrig ett ord. De gick en hel
 söder runt och fick några vattningar av
 dem. Hon neg för. Jy minns, hur jy neg,
 alla ingenting skulle jy säga, det gjorde
 de andra. Jy vara neg. — De hade det
 ordspråket, att om man gick yngstbrud,
 skulle man aldrig bli gift. Alla det slog
 inte in.

De hade två middagsmåltider här
 i staden. Där höll ungdomen hela
 natten, sedan de dansat kring middags-
 måstängerna. De hade kuggit stora
 grenar och stuckit ner i jorden kring
 källan. Det skulle helst vara skelår.
 De hade vikt ihop grenarna, så

Källtricken.

att lövet bildade som en rundel kring
källan. De hade även satt blommar i
lövet. Det var en öppning, där man kunde
de komma igenom och gå in och ta vat-
ten. Det skulle vara hälsosamt vatten i
de brunarna. Det var särskilt flickor och
pojkar, som var där och drack på middom-
marnatten. Sedan häls de omkring källan
och hade sina konstigheter för sig.

Borta i Skeppars å en källa, dit de
gick och drack, och så har de ritat och
ritat i en stor gran intill, så det synes,
att de har satt bort i granen, så att man
törs inga falla den.

Husmodern tog ett lakan och stötte
i gräset middommarnatten. Sedan vred hon
in daggen. Det kallade de middommarjäst
och det skulle vara särskilt bra.

Om man satt på en jordfast sten
middommarnatten, så skulle man kunna få

se sin triskommande. J^g kände en karl,
 som gjorde det. Han tyckte om a flicka.
 Han såg i närheten av hennes hus g^o en
 jerdfast sten, och han hände tydligt,
 hur hennes närstad gick. Han fick henne
 öfver sedan. — Även om man sprang tre
 gånger kring en tresnut midnattsmattan,
 skulle man möta det fruntimmeret eller
 den karlen, som man skulle få. Det
 var en, som j^g kände, som sprang
 två gånger kring en tresnut, men tredje
 gången torde han inte. En tresnut är
 en jordbit, en åkerbit, som har tre
 horn. De skulle springa av sig omkring
 den.

När de kom från kyrkan g^o bröllopet,
 skulle bruden gå till köket först och
 smaka på alla rätterna.

Om de inte ville fria gäva utan

22

skulle ha en böveman, så skulle han ha
ett par stumpor.

Både bruden och brudgummen skulle
ha pengar i skorna, och det skulle de ha,
som tog av den skorna.

Det var en visa de sjöng mycket fört,
som jag kommer ihåg:

En visa jag framställa mig
med sorglig ton och klagan.

I Sibau by vid Pärnö strand
i Pommern, det väna land,
är denna saken händer.

En fattig bonde bodde där
och barn han hade många,
som gjorde honom stort besvär.
Han nödgos tigga gånga.

Den äldsta dottern av sin far
 samt mor och sysskon arbetad tar
 och ger sig bort att tjäna.

Den samma kunde icke sig,
 seä hon sig gäta fide råda,
 men rusar oförsiktigt
 i kropp och gälavada.
 Och vad förtjänt hon kunde få
 till priset och står det skulle gå
 och till nöjfaridig leved.

Husbonden sade: "Piga kär,
 låt sådant höghod falla!
 Betänk vad du är av för folk!
 [av vad för folk du är]
 Vad får man väl dig kalla?
 Har du till ävrent av din lön
 så ge din far, det är min lön;
 han tejer ju sin föda."

Hon hade då på fjorton år
 sig mycket gott förvärvat,
 därmed sin egen ofärd då
 Guds givar blott förärvat.

En tid därefter hände sig,
 att gamla fadren dödde,
 och modern, som så ynkkelig
 på kärpp och kungens stödde,
 bad dottern, som var tämlig rik,
 till grava hjälps fadrens lik,
 som Gud det gjalt befaller.

Hon svarar: "Det gör sig i an.
 Begrav, hur ni det vill och kan,
 om jag mitt något i skingrar."

77. Hon på nästa marknadsdag
 mig nya kläder köpa.

Han jög ä' beladder - - -
 stor sak med grav man gubben ger.

Du hennes fru slikt orätt sag,
 hon mera kristligt tänkte.
 Samhärtighet i henne lag,
 hon ymnigt pengar skänkte,
 för det den arme kvinna du
 besvärat genast måste gå
 sin döds äro begrava.

Tio fadder pigan tynde blev.
 Han därför var sig bydde.
 Gav dygdeanden skiljebrev,
 och hägnadsanden tydde.
 Dess fru fick henne tvänne beord
 att gå sin man, som led stor nød
 och sådan tjänt behödde.

När hon ett stycke hade gått
 och hvarsen bröden burit,
 — — — så kom hon då vägen oron var,
 Måsk, vad för medel hon då tar
 sin nya skor att spara!

Här fanns gisten, här fanns g' spång,
 på det hon kunde blika,
 och kringgjord vägen utför lång,
 som rida g' smulsig bliva.
 Så läggen hon de bröden på,
 att hon på den kunde tonkodd gå,
 men hämnde resan ständte.

Dess fäster fastna gemast kvar,
 när hon på bröden träder.

Men som en stor och jufast sten
 orörlig står och hennes ben
 i marken synes fästa.

Är du gide de till kyrkan och talade
om det för prästen.

vid slutet mår prästen gör
det under jäte ett skada.
Han ser då syndska: hon står
och kan sig inte råde.

— — — — —

Men prästen rådde henne till
att allvar bättring göra,
bekänna synder, ty då vill
Gud henne syndfri —

lysd alla syndas' böra.

Hon ropade då: Jag usle barn,
som jäte mig svart i syndens garn,
för tjänste mig du löns."

— Hon hade g' åskat Guds ord och
prästens ord föraktat och bedrävat både

28.

28

28. 21. 1753

1553

1753

far och mor och världens gavor efterträdet.
Nu mätas jag med kval och just
och sådant kval med ~~så~~ rätta,

Skrappt kunde hon det sista ord
med bruten röst framföra,
förrän de eljest fasta jord
begränsade sig att röra.
Hon knäppte sina händer hop,
och i synen så neder i den grop,
som henne straxt betäckte.

— De grände sedan efter henne, men
de hittade henne inte. —

I minniskan, som detta ser,
låt detta eder lära:
att lydi dem man dykkan ge,
föräddran dem man ära.
Flyt högnad, som Gud ha befällt!